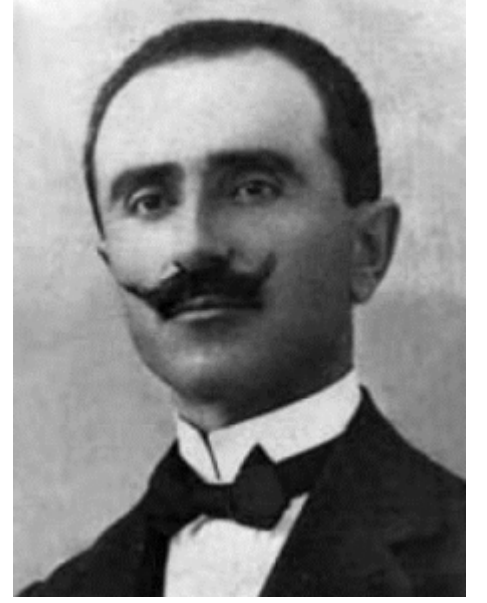

Hasan Hulusi Kutluoğlu (1883-1948)

Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi Bey, 1883 yılında Samsun'da doğmuştur. Babası Mehmet Ali Bey, annesi Ayşe hanımdır. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 15 Ocak 1901 yılında Harbiye Mektebine girmiştir. 19 Nisan 1904 tarihinde piyade sınıfından teğmen rütbesiyle mezun olarak Selanik'teki 3. Ordu Komutanlığı emrine verilmiştir. Cuma-i Bala'daki 33. Tugay'da ardından Serez'deki 9. Tümen Komutanı İbrahim Paşa'nın emrinde görev yapmıştır. 1907 yılında yabancı dili olduğu için, Vilayat-ı Selase Müfettişliği emriyle Selanik'teki Jandarma Zabıt Mektebi'ne tayini çıkmış, sonra tekrar Serez'e gelmiştir. 1908 yılında 17. Nişancı Taburu'nda görevliyken II. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul - Selimiye Kışlası'nda yeni kurulan Birinci Şimendifer Taburu'na atanmıştır. 31 Mart Ayaklanmasında Divan-ı Harb-i Örfi Soruşturma Kurulu'nda görev almıştır. Aynı yıl açılan sınavı kazanarak Erkan-ı Harbiye Mektebi'ne girmiştir. 12 Nisan 1910 tarihinde üsteğmenliğe yükseltilmiştir. 2. sınıfı tamamladığı sırada İtalya ile savaşa girilmesi dolayısıyla Batı Anadolu'nun savunması için görevlendirilmiş ve 5. Tümen Komutanlığı emrine verilmiştir. Bab-ı Ali Baskını ile Mahmut Şevket Paşa'nın iktidara gelmesiyle 19 Ocak 1913 tarihinde İstanbul Muhafızlığı'na görevlendirilmiştir. Balkan Savaşı nedeniyle 17 Mart 1913 tarihinde Harbiye Nezareti Levazım Dairesi Sevkiyat Şubesi'ne alınmıştır. I. Dünya Savaşı Seferberliğinde Genel Karargâh Menzil Müfettişliğinde görevliyken 13 Haziran 1915 tarihinde yüzbaşı olarak I. Ordu Levazım Şubesine tayin edilmiş ve Levazım sınıfına geçirilmiştir. İki yıl Harp Akademisinde öğrenim gördüğü ve sonra da kurmay görevlerinde bulunduğu halde Levazım sınıfına nakli, sonraki yaşamında sürekli şikâyet konusu olmuştur. I. Ordu Komutanı Van Der Goltz Paşa'nın Irak'taki 6. Ordu Komutanlığına atanmasıyla Kutulamare'yi kuşatan 45. Tümen Komutanlığında görev almıştır. 2. Tümen Komutanlığında görevliyken İran'daki Kirmanşah ve Hemedan Muharebelerine katılmıştır. Bu görevlerinde başarılarından dolayı kıdem zammı ve madalya ile ödüllendirilmiştir. 6 Nisan 1918 tarihinde kıdemli yüzbaşı rütbesine yükseltilmiştir. Mondros Mütarekesi'nden sonra görevle İstanbul'a gönderilmiştir. Harbiye Nezareti Levazım Dairesi 5. Şubesine tayin edilmişse de göreve başlamayarak Anadolu'ya geçmiştir. Uşak - Eşme İlçesinde bulunduğu sırada İzmir'in işgali üzerine Harbiye Nezareti'ne istifa dilekçesini göndererek milli kuvvetlere katılmıştır.

Hulusi Bey, 23 Nisan 1920 tarihinde Birinci Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili olarak seçilmiştir. Sicil numarası

239'dur. Doğduğu yer Samsun olmasına rağmen milletvekili olarak seçildiği yer Afyonkarahisar'dır. 37 yaşında milletvekili olan Hasan Hulusi Bey'in, 24 Nisan 1920 tarihinde milletvekili mazbatasını onaylanmıştır. Büyük Millet Meclisi'nde 9 Mayıs 1920 tarihinde Bayındırlık Komisyonu için seçim yapılmıştır. Komisyon başkanlığına Kastamonu milletvekili mühendis Ahmet Rüştü Bey, mazbata muharrirliğine Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi Bey, kitabetliğine ise Kayseri milletvekili Osman Bey seçilmiştir.

14 Ağustos 1920 tarihinde *"Şark Cephesindeki Kuvvetlerimizin Mütecavizlere Karşı Müdafaa Etmemeleri Esbabının Bildirilmesine Dair Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetiyle Müdafaa-i Milliye Vekaleti'nden Sual Takriri"*nde Mustafa Kemal Paşa, son günlerde Bakü'de bir kongre yapıldığını ifade etmiştir. Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi Bey'de, *"Bakü'deki kongre resmi mi, gayri resmi mi?"* sorusunu sormuştur. Mustafa Kemal Paşa ise cevaben *"gayri resmidir efendim. O resmi olsa tabii Millet Meclisini davet ederdi"* karşılığını vermiştir.

Birinci dönem milletvekillerinden Hulusi Bey'in meclis faaliyetleri içerisinde 2'si aynı olmak üzere toplam 2 önergesi, 13 söz alması vardır. İki önergeye bakılacak olursa; 29 Nisan 1920 tarihinde Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi Bey ile arkadaşlarının, *"İstanbul Hükümeti'nin İttihaz Ettiği ve Edeceği Her Türlü Taahhüdât ve Mukarreratın Kabul Olunmayacağına Dair Takriri"* 7 Temmuz 1920 tarihinde Adliye Komisyonuna gönderilmiş ve milletvekilleri tarafından onaylanmıştır. Bir başka önerge ise 11 Haziran 1922 tarihinde *"Afyonkarahisar milletvekili Hulusi Bey ile bir arkadaşının, Muhacirinin Şimendiferlerle Meccanen Nakledilmelerine Dair Takriri"* mecliste kabul edilmiştir.

Afyonkarahisar Milletvekili Hasan Hulusi Bey'in mecliste söz almalarına bakılacak olursak birçok konu hakkında düşüncelerini ifade ettiğini görmekteyiz. Bunlardan bazıları: 1 Mayıs 1920 tarihinde İcra Vekillerinin seçim şekline dair kanun hakkındaki sözleri, 4 Mayıs 1920 tarihinde, 16 Mart 1336 tarihinden itibaren İstanbul Hükümetince imzalanan bütün anlaşma ve sözleşmelerin yok sayılması hakkındaki Kanun münasebetiyle sözleri, 9 Ağustos 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile cephedeki seyahat izlenimlerine dair açıklamalarında Hulusi Bey'in düşünceleri, 18 Kasım 1920 tarihinde Erzurum Mebusu İsmail Beyle arkadaşlarının Ermenistan sulh şeraiti hakkında istizah takriri ve Hariciye Vekâleti Vekili Muhtar Beyin cevabındaki Hulusi Bey'in konuşması, 5 Ağustos 1921 tarihinde *"Başkomandanlık ihdası ile bu vazifenin TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine tevcihi hakkında Kanun"* teklifi üzerine sözleri 12 Ekim 1921 tarihinde Fransızlarla yapılacak itilafname hakkında konuşması, 18 Mart 1922 tarihinde Ukrayna Antlaşması için Harkof'a gidecek heyet hakkındaki tezkere münasebetiyle düşüncesi, 11 Mayıs 1922 tarihinde *"sual önergesinin vekillerce geç cevap verildiğine dair beyanatı"* üzerine konuşması Hulusi Bey'in mecliste aktif olduğunun göstergesidir.

14 Ağustos 1920 tarihinde *"Bekir Sami, Hacim Muhittin ve Aşir Beylerin İnfisallerine ve Şimdiye Kadar Bir Divanı Harbe Tevdi Edilmemeleri Esbabına Dair Dahiliye Vekaleti ile Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden İstizah Takriri"*nde Mustafa Kemal Paşa, *"İstanbul'da ve farklı yerlerde vazifesi vardı. O da, sıradan bir vazifesi varken biz hayatımızı millete adayarak düşmana karşı uğraşmak olmuştur. Bundan dolayı iki buçuk aydan beri bu durumu anlamayan insanların mazi ve halin hareket ve namus ve vicdanına malik olamazlar, sühuletle tenkit salahiyetine malik olamazlar"* demiştir. Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi Bey'de, vesaiyi görerek malik olabilirler cümlesini sarf etmiştir. Mustafa Kemal Paşa karşılık olarak zatıalilerinin göreceği vesai vardır cevabını vermiştir. Bunun üzerine tekrar söz alan Hulusi Bey, Paşa Hazretleri, biz de askeriz demiş ve mecliste gürültüler çıkmaya başlamıştır.

"Başkomandanlık Kanunu" teklifi, Büyük Millet Meclisi'nin 5 Ağustos 1921 günü yapılan iki gizli oturumundan sonra, Rıza Nur Bey (Sinop) ve arkadaşları tarafından Meclise sunulmuştur:

Söz konusu kanun teklifinin özellikle “Başkomandan ordunun maddi ve manevi kuvvetini en üst düzeye çıkartmak ve sevk ve idaresini bir kat daha sağlamlaştırmak hususunda, Türkiye Büyük Millet Meclisinin buna ilişkin yetkisini, Meclis adına fiilen kullanmaya yetkilidir.” şeklindeki 2. maddesi muhalif mebuslarca milli irade ilkesine aykırı bulunmuş ve kanunun bu şekli ile geçmesi halinde meclisin yetkilerinin bir şahsa devredilmiş olacağı düşünülmüştü. Başkomutanlık Kanunu konusunda, Meclisteki müzakerelerde Muhalif Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi Bey kürsüden;

“...Yüz bin misal var, onun için pek korkarız ki irade-i milliyenin pek naçiz bir hizmetkârı olan Paşa hazretlerini hadiseler başka bir mecraya doğru çevirmesin. Öyle hadiseler cereyan alır ki mukavemet edemez. Tarih gözümüzün önünde, meclisin salahiyeti hususundaki arzularım sınırlı bir şekilde kabul etmelerini anlarım. Meclisin sürekli toplantı halinde olmasına halel gelmemeli...” Hulusi Bey, İstiklal Mahkemeleri’ne üye seçme yetkisinin mutlaka mecliste kalmasını da savunuyor: “Paşa hazretleri birisini bir yere gönderecekleri vakit, haiz olduğu salahiyetle kalk, git dememeli. Seçimi meclis yapmalıdır...” demiştir.

Hulusi Bey’in bu konuşması üzerine Mustafa Kemal kürsüye geliyor, diktatörlerin meclisten karar almadığını, halbuki kendisinin meclisten karar istediğini anlatıyor: “Hulusi Bey arkadaşımızın söylediği sözlerin tamamı gayet makul ve mantıkidir. (Fakat) bahsettikleri şeyleri (diktatörlüğü) yapmak için meclisten salahiyet almaya lüzum yoktur... Reisinize emniyet ve itimadınız yoksa hakikaten böyle bir salahiyeti vermek zararlıdır... İstiklal Mahkemesi üyeliği için, icap ederse, karara mahal bırakmadan ben lüzum görürsem derhal üç arkadaş göndereceğim. Yüce Meclisinizin seçimine bağlamayacağım...” demiştir. Sonuç olarak Başkomutanlık Kanunu’nun aynı koşullarla üç ay daha uzatılmasına ilişkin kanun teklifi 3 çekimser, 12 ret oyuna karşılık, 154 oyla kabul edilmiştir. Ret oyu verenler arasında Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi Bey’de vardır.

Koçgiri Ayaklanması’nın nedenlerini incelemek için Heyet gönderilmesine, bu süre zarfında Divan-ı Harp ve İstiklal Mahkemelerince hiçbir muamele yapılmamasına karar verilmiştir. Tahkik Heyeti’nde görevli olmanın zorluğu nedeniyle milletvekillerin azalığı kabul etmemeleri ve edenlerin de istifa etmesi nedeniyle, Tahkik Heyeti’nin belirlenmesi uzun sürmüştür. Koçgiri’ye gönderilecek Tahkik Heyeti seçiminde iki oylamada da yeterli çoğunluk sağlanamamıştır. 20 Ekim 1921 tarihinde üçüncü seçim sonucunda 6 kişi Tahkik Heyeti azalığına seçilmiştir. Afyonkarahisar Milletvekili Hasan Hulusi Bey Tahkik Heyet Azalığı’na seçilenler arasında yer almıştır. 12 Kasım 1921 tarihinde ise Tahkikat Heyeti Sivas’a gitmiştir.

18 Mart 1922 tarihinde Ankara Sovyetler Birliği Elçiliği’nde Paris Komünü’nün yıldönümü kutlanmıştır. Kutlamada matem marşı çalışmış ve Enternasyonel Marşı Fransızca olarak söylenmiştir. Anmada Türkçe olarak “rençber ve emekçi şarkıları” da söylenmiştir. Anmaya, “Türk komünistleri” Menteşe Milletvekili Tefik Rüştü, Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi ve Afyonkarahisar Milletvekili Mehmet Şükrü Beyler ile İstanbul “amele” Milletvekili Numan Usta Bey de katılmıştır.

Murakabe Heyeti için 20 Mart 1922 tarihinde geri kalan sekiz azası için seçim yapılmıştır. 18 Mart 1922 tarihli toplantıda Isparta Milletvekili Cemal Paşa istifa etmiştir. Onun istifası ile 15 azadan oluşacak Murakabe Heyeti için sekiz azanın seçimi yapılmış; Çorum Milletvekili Ferid Bey, Karesi Milletvekili Abdülgafur Efendi, Çorum Milletvekili İsmet Bey, Lazistan Milletvekili Necati Efendi, Afyonkarahisar Milletvekili Ali Bey, Genç Milletvekili Celal Bey, Kozan Milletvekili Dr. Fikret Bey, Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi Bey seçilmişlerdir.

4 Mayıs 1922 tarihinde, Başkomutanlık Kanunu’nun, uzatılması konusunda mecliste toplantının gizli mi yoksa açık mı

yapılması tartışılmıştır. Konunun gizli olarak görüşülmesini isteyen 15 imzalı önergede Afyonkarahisar milletvekili Hulusi Bey'in de imzası vardır. Bu tartışmalar yaşanırken Aydın Milletvekili Tahsin Bey, içinde bulunulan koşulların gizli celseyi gerektirdiğini belirtmişse de, Hulusi Bey *"vaziyette bir şey yok, muğlak bir şekilde göstermeyin"* diyerek kendisine ona karşı çıkmıştır. Mecliste alınan karara göre görüşmelerin gizli yapılmasına karar verilmiştir. Genel olarak, muhaliflerin hakimiyeti altında geçen toplantıda Kanun'un ikinci maddesinin iptalini talep eden 17 imzalı şu önerge sunulmuştur: *"Uzatılması teklif olunan Başkumandanlık Kanunu'nun ikinci maddesinin yürürlükte kalması Yüksek Meclis'in yasama yetkisini sınırladığından ve azalttığından bu maddenin iptalini ve iptali konusunun isim belirlemek suretiyle oya konmasını teklif ederiz."* denmiştir. Teklifin altında imzası olanlar aynı yılın Temmuz ayında kurulan İkinci Grup içinde yer almıştır. Bunların içinde Afyonkarahisar milletvekili Hulusi Bey'de vardır.

6 Mayıs 1922 tarihinde Başkomutan Kanun teklifinin ikinci kez oylanmasında, Birinci Grup'tan 123 milletvekili, daha sonra kurulacak olan İkinci Grup'a girecek olan 32 milletvekili ve 46 bağımsız milletvekili katılmıştır. Kanunu kabul edenlerden 175 oyun 120'si Birinci Grup milletvekillerinden, 42'si bağımsız milletvekillerinden gelirken, daha sonra İkinci Grup adı altında oluşacak muhalif milletvekillerinin 13'ü de kabul oyu kullanmıştır. Kanunun reddi yönünde oy kullananlar arasında Afyonkarahisar milletvekili Hulusi Bey'de vardır.

23 Nisan 1922 tarihinde Hulusi Bey, ırkımızın temiz ve soylu niteliklerini taşıyan bir kişilikle uyumlu gerçek bilgi ve görgüsü olan kişilerin iş başında bulunmasına diye cevap vermiştir.

27 Şubat 1923 tarihinde Rauf Bey, Musul Meselesi konusunda mecliste düşüncelerini ifade ederken; Musul sorununun 1 yıl sonraya ertelenebileceğini ve gerekirse Milletler Cemiyeti'ne havale edileceğini söylemesi Mecliste harareti yükseltmiş ve Rauf Bey'in konuşması sık sık kesilmiştir. Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi Bey *"Sulh olmayacak"* demiştir. Rauf Bey, bu eleştirilere karşı, henüz Hükümetin hiçbir şeyi kabul etmediğini ve barış yapmak için birtakım fedakârlıklarda bulunulduğunu, bunun Meclis tarafından kabul edilmesi halinde barışın imzalanacağını kabul edilmemesi halinde de savaşa devam edileceğini yani kararı Meclisin vereceğini şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır.

3 Mart 1923 tarihindeki oturumda, Lozan Konferansı'nda takip olunacak mali ve iktisadi konular görüşülmüş, II. Grup üyeleri, bu konuda da hükümeti eleştirmişlerdir. Afyonkarahisar Milletvekili Hulusi Bey, bunu *"cinayet"* olarak nitelendirmiştir. İzmir Milletvekili Yunus Nadi Bey'in, *"tekrar harp olabilir"* cümlesine karşılık Hulusi Bey *"harp filan yoktur"* diyerek karşılık vermiştir.

Hasan Hulusi Kutluoğlu, Meclis'te Millî Savunma, Dışişleri, Bayındırlık, Program ve Sayıştay Komisyonlarında çalışmıştır. I. Toplantı yılında Dışişleri ve Bayındırlık Komisyonlarının sözcülüğünü yapmıştır. 18 Ekim 1921 tarihinde Koçgiri Ayaklanmasını soruşturacak komisyonda görevlendirilmiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun kurulmasında sonra Meclis'te muhalefetteki II. Grupta yer almıştır. Milletvekilliği bu dönemde sona erince İzmir'e yerleşmiştir. 1 Haziran 1927 tarihinden itibaren emekliye ayrılmış, 22 Nisan 1928 tarihinde ise yüksek tasdikten geçmiştir. Bu arada İzmir Havagazı Şirketinde Belediye Komiseri olarak çalışmıştır. 1934 yılında Bursa'ya giderek Askeri Lisede dört yıl Fransızca öğretmenliği yapmıştır. 1938 yılında Kırıkkale Askeri Sanat Lisesinde öğretmenlik ve müdürlük görevini üstlenmiştir. 1939 yılının sonuna doğru sağlık durumu nedeniyle görevden ayrılarak Bursa'ya ailesinin yanına dönmüştür. 6 Mayıs 1948 tarihinde vefat etmiştir. Hasan Hulusi Kutluoğlu, Emir Sultan Mezarlığında toprağa verilmiştir. Evli ve üç çocuk babası olan Hulusi Bey'in, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Latince, Rumca ve Slav dillerine hakim olduğu bilinmektedir.

Çağlar ÖNGEL

KAYNAKÇA

Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1919-1928, TİDATA, C. I, Ankara 2012.

AKYOL, Taha, **Atatürk'ün İhtilal Kanunu**, Doğan Kitap, İstanbul 2012.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923**, C. III, TBMM Kütüphanesi, TBMM Vakfı Yayınları No:6, Ankara 1994.

DEMİREL, Ahmet, **Birinci Mecliste Muhalefet İkinci Grup**, İletişim Yayınları, B. 3, İstanbul 2003.

DEMİREL, Ahmet, **İlk Meclis'in Vekilleri Milli mücadele Dönemi'nde Seçimler**, İletişim Yayınları, B. 3, İstanbul 2017.

İlk Meclis Anketi Birinci Dönem TBMM Milletvekillerinin Gelecekte Beklentileri, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 2004.

KALAFAT, Oğuz, **Afyon Milletvekilleri (1-3. Dönemler)**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2009.

NEZİROĞLU, İrfan & YILMAZ, Tuncer, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları**, C 1, Ankara 2014.

TBMM Albümü 1920-2010, Cilt I, 1920-1950, B. II, Gökçe Ofset Matbaacılık, Ankara 2010.

TBMM Arşivi, Hasan Hulusi Bey'in Seçim Mazbatası.

TBMM GCZ, Cilt: 2, Devre I, İçtima 2, Yüzikinci İçtima, 31.10.1337.

TBMM GCZ, Cilt: 3, Devre I, İçtima 3, İkiyüzüncü İçtima, 27.02.1339.

TBMM GCZ, Cilt: 3, Devre I, İçtima 3, Otuzdokuzuncu İçtima, 04.05.1338.

TBMM GCZ, Cilt: 4, Devre I, İçtima 3, Üçüncü İçtima, 03.03.1339.

TBMM GZC, Cilt: 2, Devre 1, İçtima 2, Altmışikinci içtima, 08.05.1337.

TBMM GZC, Cilt: 2, Devre 1, İçtima 2, Doksanbirinci içtima, 12.10.1337.

TBMM ZC, Cilt 1, Devre 1, Onbirinci içtima, 04.05.1336.

TBMM ZC, Cilt: 1, Devre 1, Sekizinci içtima, 01.05.1336.

TBMM ZC, Cilt: 20, Devre 1, İçtima 3, Kırkikinci içtima, 11.05.1338.

TBMM ZC, Cilt: 20, Devre 1, İçtima 3, Onuncu içtima, 18.03.1338.

TBMM ZC, Cilt: 3, Devre 1, Kırkbeşinci içtima, 09.08.1336.

TBMM ZC, Cilt: 5, Devre 1, Doksandokuzuncu içtima, 18.11.1336.

TBMM ZC., Cilt: 1, Devre 1, Yedinci içtima, 19.04.1336.

TBMM ZC., Cilt: 2, Devre 1, Yirmibeşinci İçtima, 07.06.1336.

TBMM ZC., Cilt: 20, Devre 1, İçtima 3, Elliikinci İçtima, 11.06.1338.

TBMM ZC., Cilt: 3, Devre 1, Kırksekizinci İçtima, 14.08.1336.

TBMM. ZC., Cilt: 1, Devre I., İkinci, 24.04.1336.

TBMM. ZC., Cilt: 1, Devre I., Onüçüncü İçtima, 09.05.1336.

TBMM. ZC., Cilt: 13, Devre I., İçtima 2, Doksanyedinci İçtima, 20.10.1337.

TBMM. ZC., Cilt: 18, Devre I., İçtima 3, Onbirinci İçtima, 20.03.1338.

TBMM. ZC., Cilt: 19, Devre I., İçtima 3, Kırkinci İçtima, 06.05.1338.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 1920-1991, TBMM Genel Sekreterliği Yayınları No:1, Ankara 1994.

YAMAN, Ahmet Emin, "Başkomandanlık Kanunu", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı 9, Eylül 1992, SS. 85-110.

ZEKİ, Onur, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bağımsız Mebuslar ve Yasama Çalışmaları (1920-1923)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.

27/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-hulusi-kutluoglu-1883-1948/?pdf=6770> adresinden erişilmiştir